

„Magyarországon kívül tanultam meg igazán, hogy magyar vagyok” – Nemes Nagy Ágnes útinaplója

BARNA PÉTER

Nemes Nagy Ágnes Lengyel Balázs kíséretében rengeteget utazott élete folyamán különböző írói ösztöndíjaknak, programoknak köszönhetően. Útjairól naplóbejegyzéseket készített, melyek, ha töredékesen és néhol felületesen is, de összefoglalják az utak lényegét és főbb történéseit. A különböző hosszúságú szövegeket eddig csak folyóiratokban vagy a szerző más köteteinek kísérőszövegeiként olvashattuk. Most a Helikon kiadó egy kötetbe rendezve, *Magyarul és világul* címmel, szerkesztői magyarázó lábjegyzetekkel és fényképválogatással adta ki az írásokat, Nemes Nagy és Lengyel Balázs erdélyi, bécsi, zürichi, angliai, brüsszeli, amerikai, jeruzsálemi és párizsi útjainak elbeszéléseit.

A szövegek sokkal inkább adminisztratív, mintsem szépirodalmi jelleggel íródtak, így elenyésző az elmélkedések, hosszabb gondolatmenetek száma. Nemes nagy írásai a magyar irodalmi hagyományokat tekintve nem nevezhetők tipikus irodalmi útirajzoknak, abban a tekintetben, hogy fő céljuk nem az idegenségtapasztalat deklarálása vagy leépítése, szándékuk nem az utazó érzékelésének részletes megfogalmazása, értelmezése és elbeszélése. Ebből következően nem kapcsolódnak Kosztolányi, Márai vagy Szabó Lőrinc útirajzaihoz. Bár az idegenség feldolgozásának tapasztalatai több helyen is megegyeznek, mindennek interpretációja és megfogalmazása eltérő az említett szerzőkétől, elsősorban a hangsúlyozást tekintve. A narráció ebből következően nem a másik körülírására, meghatározására vagy értékelésére koncentrál, sokkal inkább befelé fordul és a saját pozíció

viszonylatában mutatja meg a másik oldalt. Az elbeszélés során Nemes Nagy kevésbé pszichologizál vagy foglalkozik az utazás adta fő lélektani vagy érzékelésbeli tapasztalatokkal, az én-ből kiindulva mutatja meg az idegent és nem fordítva, ezzel együtt sem időzik sokat egy-egy jeleneten, az első impressziók feljegyzésére, a találkozások főbb tapasztalataira és az események gyors leírására törekedett.

Mindez persze nem azt jelenti, hogy ne lennének megegyezések, vagy rokonítható tapasztalatok a műfaj hagyományaihoz vagy az utazás aktusának általános jellemzőihez képest. A bejegyzésekben fel-felütik a fejüket olyan toposzok, melyek tipikusan az útirajz-irodalom, vagy tágabb értelemben véve az utazás lélektanának sajátjai. Gyakran visszatérő elem egy-egy ország nemzetkarakterológiai értékelése, de a saját nemzeti identitás és az arra való ráismerés is gyakori a szövegekben. A könyv egyik legérdekesebb részénél például az amerikai út lezárásaként *Utóiratot* is ír, melyben arról értekezik, hogy mit jelent magyarnak, mit jelent európainak lenni a nagyvilágban: „Amerikában tanultam meg, hogy európai vagyok. Ahogy Magyarországon kívül tanultam meg igazán, hogy magyar vagyok. Az európai, az mind hasonlít egymáshoz. Milyen az európai? Az európai egyszerre eszik késsel és villával. Nem vágja fel előre az ételt, és teszi félre a kést, hogy azután csak villával folytassa. [...] Az európai cigarettázik. Az európai vatelines télikabátot hord. Mindössze öt óra séta után már a fáradtság jeleit mutatja. Ez alól csak a hegymászók kivételek. Az európai nagyképű. [...] Az európai maníros. Hiányzik belőle az igaz természetesség, szívélyesség, magától értetődő bizalom, a nyílt, vidám szembenézés a világgal.” (314.)

A következő részlet egy tipikusnak mondható utazói tapasztalatot jelenít meg. Az idegenbe tévedt az elveszettség érzésének minél hatékonyabb csökkentése érdekében otthoni emlékekbe, érzésekbe kapaszkodik azért, hogy az új környezetét is minél barátságosabbnak és ismerősebbnek lássa, egyben hamarabb otthonosabbá tegye: „Hazafelé jövet egy pillanatra átélem, hogy Amerikában vagyok. A táj nagyon hasonlít az Alföldre, valamivel dombosabb, erdősebb. De az a sok, hatalmas kukoricaföld, azok a távoli tanyaházak akár Kiskunfélegyháza körül is lehetnének. A házak formája viszont más. Hirtelen beúszik az autó ablakán egy kis domb, rajta egyemeletes, sötétvörös faház a prérin. Egy másodpercnyi 19. század, egy másodpercnyi préri. Ez valóban préri volt, May Károly-féle indiánok járták, köztük a nagyfőnök: Sólyomszem. Azt a vörös faházat Sólyomszem is láthatta volna.” – így jelenik meg az ismerős az idegenben, a biztos a bizonytalanban (182.). A következő részlet is beszélő: „Ez a May Flower, ez az Iowa City mégiscsak fárasztóbb, nyugtalanítóbb és unalmasabb Szigliget. Úgy értem: izgató mivoltában unalmas.” (197.) Más helyen Nemes Nagy többször is meglepődve veszi tudomásul hazai vagy gyermekkori emlékeinek hirtelen

és meglepő felbukkanását: „Nagyon jólesett ez a farm. Az állatok. Itt főképp állatokkal szeretek beszélni, csak tudnak magyarul. Különös, hogy itt, Iowában találkoztam a gyerekkorommal.” (207.)

A tömörség ellenére mindvégig jelen van az az életszemlélet, melankólia és nosztalgia, amit a költő-író nevéhez köthetünk, és amit szépirodalmi munkássága során már megismerhettünk.¹ Életrajzi különlegességekben, érdekességekben, kortörténeti adalékokban nincs hiány. A leírás legfőbb célja ugyanakkor nem a környezet, a látványosságok, a helyi érdekességek vagy az ismeretlen emberek bemutatása, leírása.² A környezet sokkal inkább másodlagos, ha nagyobb hangsúlyt kap, akkor is csak azért, mert valamilyen jelentős befolyással van a főszereplő hangulatára, érzéseire. A legfőbb hangsúly tehát magán a beszélőn van, ha csak futólag is, de az ő érzései, fizikai vagy lelki állapota kerül középpontba. Minden más csak ennek függvényében jelenik meg.

Mindent összevetve elmondható, hogy Nemes Nagy szövegei naplóbejegyzéseként funkcionálva egyfajta vallomásként hatnak, melyből kiderül, hogy a szerző hogy viselkedik akkor, amikor úgy érzi, elveszett az ismeretlen közegben, amikor honvágya van, távol hazájától üresnek érzi magát vagy éppen csak nehezen tudja áthidalni azokat a kulturális, társadalmi különbségeket, amik az ilyen utak során adódnak. A szövegek segítségével, ha csak felületesen is, de tanúi lehetünk egy érzékeny lélek reakcióinak. A szerző gondolatai, észrevételei és következtetései rengeteg érdekességet és élvezetet nyújtanak. Az olvasás végzetével azt érezzük, hogy személyes betekintést nyerhettünk egyik legjelentősebb szerzőnk életébe, aki ennek köszönhetően közelebb került hozzánk. Mi mást, mi többet is várhatnánk egy naplótól?

(Nemes Nagy Ágnes: *Magyarul és világgal*, Helikon, Budapest, 2014)

Jegyzetek

¹ A következőképpen ír a bécsi pályaudvaron megessett kalandjokról, mely során segítettek egy magyar fiún, akinek ellopták a bőröndjeit: „Íme, itt láthatók a megaláztatás előnyei. A kislány szerencsétlensége mellett mit számít a miénk? De ez ősi tapasztalatom, még 44-ből meg az ostromból. Hogyan lehet megszabadulni például a félelemtől? Úgy, hogy az ember sürgősen gondoskodni kezd másokról, tisztában van vele, hogy másokat kell megmentenie. Nincs jobb gyógyszer ennél. Még a legvadabb bombázásban is segít. Ha nem akarsz félni, félts másokat.” (110.)

² A brüsszeli írások kilógnak a sorból, ezek sokkal inkább novellaszerűek több betéttörténettel, elmélkedéssel és részletesebben kifejtett érdekességgel.